

ทัศนะของนักวิชาการที่มีต่อการปฏิรูปสื่อ

อัสวิน เนตรโพธิ์แก้ว*

บวรสรรค์ เจียดำรง**

ชุลล เบ็ญจรงค์กิจ***

Abstract

The results of the research could be summarized as follows:

(A) Mass media - Their current conducts are yet to be improved, especially in terms of integrating different sectors in the society, which is crucial in times of conflicts. This might result from the policy that stresses business interests, or political interference. It is suggested that the mass media act as "social link" by providing public stage for differing groups to exchange ideas, reporting impartial news and not emphasizing the conflicts. Furthermore, the welfare and safety of journalists on the ground should be specially guaranteed. For example, there should be an insurance and self-protection equipments like armor, helmet etc.

There could be 4 ways to govern the mass media: (i) self-regulation (ii) independent body (iii) civil society (iv) state control. The one that deserves special attention is television in terms of its product placement or short message service (SMS). Meanwhile, media professionals should be accounted for. It is also recommended the mass media should review the existing principles and make sure that they can be implemented fairly.

* อัสวิน เนตรโพธิ์แก้ว (Ph.D. Communication, Westminster U.) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ สาขาวิชา
วิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

** บวรสรรค์ เจียดำรง นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรนิเทศศาสตรคุณวุฒิบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

*** ชุลล เบ็ญจรงค์กิจ (Ph.D. Mass Comm., Theory Ohio State U.) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งคณบดี คณะนิเทศศาสตร์และ
รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(B) Community media – There are some practical problems with community radio, cable TV and satellite TV. For example, their news and information might not aim at community development but introducing conflicts. Concerning ethics, the code of conducts are not yet clear and lack professionalism. Nevertheless, the state should never use its power to close down the community media.

There could be 4 ways to govern the community media: (i) self-regulation by and within the media (ii) independent body (iii) state control (iv) participatory groups. The fourth one should be the best possible option. It is also recommended that there be a responsible party that comes up with framework of practices, provides policy and ethics that can be fairly implemented.

(C) New media & social media – This kind of media is relatively free and difficult to obstruct. They

are also easy to use, convenient and fast. Their news and information are both constructive and destructive. Therefore, the code of conduct and ethics must be taught to the users in all sexes and ages in general by the responsible organizations. That also includes schools and parents. As for control and regulation, it could aim at (1) website service providers and (2) the users. It should begin with knowledge and understanding of proper and creative internet usage.

There could be 4 ways to govern the community media: (i) self-regulation by and within the media (ii) independent body (iii) state control (iv) participatory groups. The fourth one should be the best possible option. It is also recommended that there be a responsible party that comes up with framework of practices, provides policy and ethics that can be fairly implemented.

บทคัดย่อ

(ก) สื่อมวลชน – การทำหน้าที่ยังไม่ดีเท่าที่ควร โดยเฉพาะการประสานส่วนต่างๆ ของสังคม ซึ่งเต็มไปด้วยความขัดแย้ง เหตุเพราะนโยบายเน้นผลประโยชน์ทางธุรกิจ และบ้างก็ถูกแทรกแซงจากอำนาจทางการเมือง ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา สื่อมวลชนควรทำหน้าที่ “ประสานสังคม” โดยเป็นเวทีกลางให้คนกลุ่มต่างๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนนำเสนอข่าวที่เป็นกลาง และไม่ตอกย้ำความขัดแย้ง นอกจากนี้ เรื่องสวัสดิภาพและความปลอดภัยของผู้สื่อข่าวในพื้นที่เสี่ยงควรมีมาตรการคุ้มครองเป็นกรณีพิเศษ เช่น การประกันภัย

อุปกรณ์ป้องกันอันตรายขณะปฏิบัติหน้าที่ เช่น เสื้อเกราะหมวกนิรภัย เป็นต้น

เรื่องการกำกับดูแลสื่อมวลชนมี 4 แนวทาง คือ 1) ควบคุมตนเอง 2) ควบคุมโดยองค์กรอิสระ 3) ควบคุมโดยภาคประชาชน 4) ควบคุมโดยรัฐ สำหรับสื่อมวลชนที่ควรสนใจเป็นพิเศษ คือ สื่อโทรทัศน์ เช่น เนื้อหาโฆษณาแฝง ข้อความสั้น (SMS) ขณะที่ผู้ปฏิบัติงานสื่อเองควรถูกตรวจสอบได้เช่นกัน ข้อเสนอแนะต่อสื่อมวลชนควรทบทวนหลักการที่มีอยู่แล้วให้ปฏิบัติได้จริงอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

(ข) สื่อชุมชน – ปัญหาในระดับปฏิบัติงานของวิทยุชุมชน เคเบิลทีวีและทีวีดาวเทียมมีบ้าง เช่น การนำเสนอข่าวสารมิได้เน้นไปที่ข่าวสารในการพัฒนาชุมชน แต่กลับเสนอข่าวสารนำไปสู่ความขัดแย้ง ในด้านจริยธรรม จรรยาบรรณก็ยังไม่ชัดเจน ขาดความเป็นมืออาชีพ อย่างไรก็ตาม รัฐไม่ควรใช้อำนาจปิดสื่อชุมชน

สำหรับการควบคุม ตรวจสอบ มีการเสนอไว้ 4 แนวทาง 1) เน้นการควบคุมตนเอง โดยภาคประชาชนและภายในชุมชน 2) การควบคุมโดยองค์กรอิสระ 3) ควบคุมโดยภาครัฐ 4) โดยประสานความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ข้อเสนอแนะต่อสื่อชุมชน ต้องเริ่มจากการมีผู้รับผิดชอบชัดเจน เพื่อร่างหลักการปฏิบัติงาน ควรมีหน่วยงานเข้ามาเป็นเจ้าภาพขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ และกำหนดหลักจริยธรรมที่บังคับใช้ได้จริงอย่างเท่าเทียม

(ค) สื่อใหม่ สื่อสังคมออนไลน์ – สื่อประเภทนี้มีเสรีภาพสูงและยากแก่การปิดกั้น กระบวนการทำงานง่าย สะดวก และรวดเร็ว การนำเสนอข่าวสารมีทั้งสร้างสรรค์ และทำลาย ดังนั้น จรรยาบรรณ และจริยธรรม คุณธรรมในการใช้งาน จึงจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังแก่ผู้ใช้ ทุกเพศ ทุกวัยอย่างกว้างขวาง โดยมีหน่วยงานหรือองค์กรรับผิดชอบอย่างจริงจัง ตลอดจนโรงเรียนและพ่อแม่ผู้ปกครองช่วยกันดูแลส่งเสริม

เรื่องการควบคุม กำกับดูแลนั้น ควรทำ 2 ส่วน คือ 1) ผู้ให้บริการเว็บไซต์ 2) ผู้ให้บริการ แต่ควรเริ่มจากการให้ความรู้ ความเข้าใจ และให้ใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมีคุณธรรมและสร้างสรรค์ สำหรับหน่วยงาน หรือองค์กรที่จะรับผิดชอบ มีการเสนอไว้ 4 แนวทาง ได้แก่ 1) เน้นการควบคุมตนเอง โดยภาคประชาชนและภายในชุมชน 2) การควบคุมโดยองค์กรอิสระ 3) ควบคุมโดยภาครัฐ 4) ประสานความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ข้อเสนอแนะ

เสนอแนะ ควรปลูกฝังจิตสำนึกและจริยธรรมผ่านทางสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา

บทนำ

ตามที่รัฐบาลได้ประกาศ “แผนปรองดองแห่งชาติ” เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย” เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2553 และเพื่อให้แผนปรองดองดังกล่าวประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้มีการจัดตั้งคณะทำงานปฏิรูปขึ้นมา 5 ด้าน เพื่อขับเคลื่อนแผนดังกล่าวให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

การปฏิรูปสื่อประเทศไทยเป็นวาระที่สำคัญ 1 ใน 5 ของแผนปรองดอง งานวิจัยนี้ เน้นการศึกษา รวบรวมความคิดเห็นเฉพาะกลุ่มภาควิชาการ ด้านนิเทศศาสตร์ และสื่อมวลชนที่มีต่อการปฏิรูปสื่อของประเทศไทยใน 5 ประเด็น ได้แก่ (ก) บทบาท ภาระหน้าที่ เสรีภาพและความรับผิดชอบของสื่อ (ข) กระบวนการขั้นตอนการทำงานด้านการข่าว (ค) ความคุ้มครองสวัสดิภาพ ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของสื่อ (ง) จรรยาบรรณวิชาชีพของสื่อมวลชน (จ) การกำกับดูแล และการตรวจสอบสื่อ

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อวิเคราะห์ความคิดเห็นเรื่องการ “ปฏิรูปสื่อมวลชน” ของนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ฯ
2. เพื่อวิเคราะห์ความคิดเห็นเรื่องการ “ปฏิรูปสื่อชุมชน” ของนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ฯ
3. เพื่อวิเคราะห์ความคิดเห็นเรื่องการ “ปฏิรูปสื่อใหม่” ของนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ฯ

วิธีที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยเชิงคุณภาพ - คณะผู้วิจัยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยแบบสอบถามปลายเปิดส่งไปรษณีย์ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ เป็นเครื่องมือในการรวบรวมความคิดเห็นของนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่สังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยเอกชน และนักวิชาการอิสระ รวม 50 ท่าน ในช่วงเดือนกรกฎาคม – พฤศจิกายน พ.ศ. 2553

การวิจัยเอกสาร - โดยรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการนิเทศศาสตร์ และสื่อสารมวลชนที่มีต่อการปฏิรูปสื่อในประเทศไทย ซึ่งเผยแพร่ต่อสาธารณะในลักษณะของข้อมูลวิทยุภูมิประกอบการวิจัยครั้งนี้

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ จากความคิดเห็นของนักวิชาการฯ เรื่องการปฏิรูปสื่อ
2. ได้แนวคิดเชิงนโยบาย แนวทางการปฏิบัติ จากความคิดเห็นของนักวิชาการฯ เรื่องการปฏิรูปสื่อ

ผลการวิจัย

ผลการรวบรวมทัศนะของกลุ่มนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ และการสื่อสารมวลชน ที่มีต่อการปฏิรูปสื่อฯ ตลอดจนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งการนำเสนอออกได้เป็น 5 ประเด็นดังนี้

- (1) บทบาท ภาระหน้าที่ เสรีภาพและความรับผิดชอบของสื่อ
- (2) กระบวนการ ขั้นตอนการทำงานด้านการข่าว
- (3) ความคุ้มครอง สวัสดิภาพ ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของสื่อ

(4) จรรยาบรรณวิชาชีพของสื่อ

(5) การกำกับดูแลและการตรวจสอบสื่อ

ในการเก็บรวบรวมทัศนะจากภาควิชาการด้านนิเทศศาสตร์และการสื่อสารมวลชนนั้น เก็บจากนักวิชาการที่ทำการสอนอยู่ในระดับสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยได้แก่ มหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยราชภัฏ และมหาวิทยาลัยเอกชน

ผลการวิจัยนำเสนอ โดยยึดตาม 5 ประเด็นข้างต้นและแยกตามประเภทของสื่อเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 เป็นการนำเสนอผลการวิจัยของสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์

ตอนที่ 2 เป็นการนำเสนอผลการวิจัยของสื่อชุมชน สื่อท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยวิทยุชุมชน เคเบิลทีวี ทีวีดาวเทียม

ตอนที่ 3 เป็นการนำเสนอผลการวิจัยของสื่อใหม่ ซึ่งประกอบด้วยเว็บไซต์ โทรศัพท์มือถือ เครือข่ายสังคมออนไลน์

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาคณะของนักวิชาการฯ ที่มีต่อการปฏิรูปสื่อมวลชน

ในงานวิจัยนี้หมายถึงสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ โดยนำเสนอผลการวิจัยตามประเด็นย่อย 5 ประเด็น ดังนี้

1.1 บทบาท ภาระหน้าที่ เสรีภาพ และความรับผิดชอบต่อสื่อมวลชน

การได้มาซึ่งเสรีภาพของสื่อ นั้น ต้องกระทำควบคู่ไปกับภาระหน้าที่และความรับผิดชอบต่อ

ต่อประชาชน ผู้ให้มาซึ่งเสรีภาพเป็นสำคัญ ดังนั้น สื่อมวลชนจึงมีพันธะสัญญาต่อประชาชน และสังคม ส่วนรวม McQuail (1987)¹ ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของ สื่อมวลชนไว้ 5 ประการดังนี้ (1) การทำหน้าที่ด้านการนำเสนอข่าวสาร และสอดส่องดูแลและวังระไว สิ่งแวดล้อมให้กับสังคม (2) การทำหน้าที่ด้านการประสานความเข้าใจ (3) การทำหน้าที่ด้านการสืบสวน วัฒนธรรม (4) การทำหน้าที่ด้านการให้ความบันเทิง และ (5) การรณรงค์ให้เกิดความเคลื่อนไหว

สภาพปัญหา

กลุ่มนักวิชาการฯ ให้ทัศนะตรงกันว่า การทำหน้าที่ และบทบาทของสื่อมวลชนในปัจจุบันนั้นยังเป็น ปัญหา กล่าวคือ สื่อมวลชนไม่สามารถปฏิบัติงาน ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เท่าที่ควร กลุ่มนักวิชาการฯ ให้ทัศนะว่าสาเหตุหลัก เนื่องมาจากการเข้าแทรกแซงสื่อของรัฐบาลและกลุ่มทุน และใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการรายงานข่าวสารที่เอื้อประโยชน์ต่อรัฐ และกลุ่มทุน นอกจากนี้ ผลจากการแทรกแซงสื่อ ยังทำให้สื่อเองก็ไม่ได้ใช้เสรีภาพที่ประชาชนมอบให้ ในการตรวจสอบความจริงที่เกิดขึ้นในสังคม และมานำเสนอแก่ประชาชนผู้ให้เสรีภาพได้อย่างเต็มที่ ซึ่งก็ส่งผลต่อการนำเสนอข่าวสารที่ไม่เป็นกลาง เอนเอียง และเอื้อประโยชน์ต่อคนบางกลุ่ม โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง ในสถานการณ์การเมืองในปัจจุบัน การทำหน้าที่สื่อในเรื่องของการ “ประสานสังคม” ยังปฏิบัติได้ไม่ดีเท่าที่ควร ทั้งที่เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมขณะนี้ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากนโยบายไม่คำนึงถึงเรื่องนี้ มากไปกว่าผลประโยชน์ขององค์กร

ดังที่ ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า “รัฐบาลเข้าแทรกแซงสื่อและใช้สื่อเป็นเครื่องมือรายงานข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐ และชนชั้นสูง ในขณะที่สื่อได้รับเสรีภาพจากประชาชนตามรัฐธรรมนูญ แต่กลับไม่ใช่เสรีภาพดังกล่าวยังมีประสิทธิภาพที่จะแสวงหาข่าวสาร และนำมาเสนอต่อสาธารณชน และเมื่อสื่อต้องเผชิญกับการนำเสนอประเด็นที่เป็นที่สนใจของสาธารณชนหากประเด็นดังกล่าวไปกระทบกับผู้มีอำนาจในสังคม สื่อก็ไม่กล้าที่จะขุดคุ้ยหาความจริงมาตีแผ่อย่างต่อเนื่องและตรงไปตรงมา เช่น กรณีผู้คอนเทนเนอร์ที่ถูกนำไปซ่อนไว้ใต้ทะเล หรือล่าสุดกรณีรัฐใช้กำลังทำร้ายประชาชน ซึ่งมีคนไทยเสียชีวิตจำนวนมากกรณีเหล่านี้ไม่ถูกนำเสนออย่างตรงไปตรงมา”

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “สื่อสารมวลชนมีหน้าที่ทำให้สังคมอยู่ได้ ไม่แบ่งแยก การประสานสังคมเป็นหัวใจ เป็นบทบาทของสื่อที่มีความสำคัญ แด่นโยบายขององค์กรไม่คำนึงถึงเรื่องนี้เท่าที่ควร เพราะเน้นผลประโยชน์ ธุรกิจ หรือนักการเมืองมาเป็นเจ้าของ ก็จะตอบสนองความได้เปรียบของตนเอง”

อ้างอิงใน พิระ จิโรโสภณ. (2548). หน้า 140. ปรัชญานิติเทศศาสตร์ และทฤษฎีการสื่อสารหน่วยที่ 8-15. กรุงเทพฯ : สุโขทัยธรรมมาธิราช.

และผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “สื่อควรมีบทบาทหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลให้ถูกต้องชอบธรรม และเฝ้าดูแลปัญหาสังคม ตลอดจนมีส่วนร่วมแก้ไข”

นอกจากนี้ กลุ่มนักวิชาการฯ บางส่วนได้ให้ทัศนะเพิ่มเติม โดยเน้นไปที่ปัญหาของสื่อโทรทัศน์ ซึ่งถือว่าเป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาท และอิทธิพลต่อสังคมอย่างมากที่สุดในบรรดาสื่อทุกแขนง ตลอดจนมีอิทธิพลที่สุดในการสร้างอุดมการณ์ของประชาชน แต่โทรทัศน์ก็อยู่ภายใต้การครอบครองของรัฐและกลุ่มทุน ซึ่งในระยะที่ผ่านมาักพบปัญหาการทำงาน ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของสื่อประเภทดังกล่าวอย่างขาดจิตสำนึก ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ด้วยการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่มีสาระความรู้ แต่กลับมอมเมาประชาชน เช่น การโฆษณา และการโฆษณาแฝง เป็นต้น

ครั้งที่ ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่ง กล่าวว่า “สื่อวิทยุและโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมมากที่สุดในบรรดาสื่อมวลชนทุกแขนงเพราะเป็นสื่อที่เข้าถึงได้ง่าย แต่ในระยะที่ผ่านมาักจะพบปัญหาการทำงานที่ขาดจิตสำนึก ความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่มีสาระความรู้ แต่กลับมอมเมาประชาชน”

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีอิทธิพลที่สุดในการสร้างอุดมการณ์ของประชาชน แต่โทรทัศน์ก็เป็นสื่อที่อยู่ภายใต้การครอบครองของรัฐ และรัฐก็นำไปสัมปทานให้เอกชนเข้ามาดำเนินการ หรือบางครั้งสื่อก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือจากกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เช่น กลุ่มการเมือง กลุ่มนายทุน เป็นต้น”

และผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “ส่วนมากโทรทัศน์มีการโฆษณาแฝงในรายการอย่างน่าเกลียด แถมยังมี SMS ให้คนไปเสียเงินอีก”

สรุปได้ว่า ปัญหาของสื่อมวลชนในปัจจุบันนี้มีรากเหง้ามาจากการแทรกแซงสื่อของฝ่ายรัฐและกลุ่มทุน ส่งผลให้สื่อมวลชนไม่สามารถใช้สิทธิและเสรีภาพปฏิบัติงาน เพื่อรับใช้ประชาชนและสังคมได้อย่างเต็มที่

แนวทางแก้ไขปัญหา

กลุ่มนักวิชาการฯ แสดงทัศนะที่สามารถใช้เป็นทางออกจากสถานการณ์วิกฤติดังกล่าว โดยคณะผู้วิจัยจะแบ่งนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ประเด็น คือ ประเด็นสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชน ประเด็นบทบาท ภาระหน้าที่ของสื่อมวลชน และประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคมของสื่อมวลชน ดังนี้

* ประเด็นเรื่อง “สิทธิและเสรีภาพ” ของสื่อมวลชน

การที่จะทำให้ได้มาซึ่งสิทธิ และเสรีภาพของสื่อเพื่อให้สื่อรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริงนั้น จะต้องเริ่มต้นจากการปฏิรูปโครงสร้างความเป็นเจ้าของสื่อ โดยตั้งคำถามว่า “สื่อเป็นของใคร” คำตอบที่ได้ก็คือ “ทุกวันนี้สื่อเป็นของรัฐ ไม่ใช่ของประชาชน” ด้วยเหตุนี้ สื่อจึงขาดเสรีภาพ ถูกแทรกแซง หากจะแก้ปัญหานี้ ต้องทำให้โครงสร้างสื่อเปลี่ยนมาอยู่ในมือประชาชน และคนในวงการสื่อเองก็ต้องลุกขึ้นมาปฏิรูป จากข้างในสู่ข้างนอกอย่างจริงจัง ไม่ใช่เริ่มจากรัฐบาล

* ประเด็นเรื่อง “บทบาท ภาระหน้าที่” ของสื่อมวลชน

ในการนำเสนอผลการวิจัยในส่วนของบทบาท ภาระหน้าที่ ของสื่อมวลชนนั้นคณะผู้วิจัยจะนำเสนอ

โดยอาศัยกรอบแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่สื่อมวลชนของ McQuail (1987) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการ ขั้นตอน การทำงานด้านข่าวเนื้อหาข่าว

กลุ่มนักวิชาการฯ แสดงทัศนะว่า การนำเสนอข่าวสารส่วนใหญ่ ควรเน้นที่ความเป็นกลางปราศจากอคติ นำเสนอข่าวที่ไม่สร้างความขัดแย้ง นำเสนอแต่ข้อเท็จจริง

ความคุ้มครอง สวัสดิภาพ ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน

จากสถานการณ์ความไม่สงบทางการเมืองของประเทศ เช่น กรณีความไม่สงบทางภาคใต้ หรือในกรณีของการสลายการชุมนุมของทหาร เป็นต้น ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของผู้สื่อข่าวภาคสนามในพื้นที่เสี่ยงภัยมีความเสี่ยงต่อสวัสดิภาพร่างกาย และจิตใจมากขึ้น เช่น กรณีผู้สื่อข่าวถูกยิงที่เสียชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่ รายงานข่าวเหตุการณ์สลายการชุมนุม หรือการบาดเจ็บของผู้สื่อข่าวภาคสนามหลายท่าน ปราบกฏการณ์ดังกล่าวนี้ได้กระตุ้นให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะวงการสื่อสารมวลชน หันมาสนใจหามาตรการต่างๆ ในการป้องกัน ช่วยเหลือผู้สื่อข่าวที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่เสี่ยงภัย

จรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่อมวลชน

คณะผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับจรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่อมวลชน

ออกเป็น 4 ประเด็น โดยอิงตามข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ได้แก่ (1) จรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่อมวลชนที่มีต่อการนำเสนอเนื้อหาข่าวสาร (2) จรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมส่วนรวม (3) จรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่อมวลชนที่มีต่อสิทธิส่วนบุคคล และ(4) การรณรงค์ปลูกฝังจรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมแก่นักสื่อสารมวลชน

การกำกับดูแล และการตรวจสอบสื่อมวลชน

กลุ่มนักวิชาการฯ ให้ทัศนะว่า ปัจจุบันปัญหาการกำกับดูแล และการตรวจสอบการทำงานของสื่อมวลชนนั้น อยู่ที่การทำงานขององค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลการทำงานของสื่อ เช่น สภาการหนังสือพิมพ์ สมาคมวิชาชีพนักข่าว กสทช. เป็นต้น องค์กรเหล่านี้ยังไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างที่ควรจะเป็น เพราะมีเรื่องของอำนาจการเมือง ผลประโยชน์ของกลุ่มทุน เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นเครือข่ายโยงกันหมด ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ได้สร้างปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ และส่งผลกระทบต่อเกียรติภูมิของวงการสื่อสารมวลชนไทย

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาคณะของกลุ่มนักวิชาการที่มีต่อการปฏิรูปสื่อชุมชน

สื่อชุมชนเป็นผลมาจากการพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร และรัฐธรรมนูญปี 2540 มาตรา 40 ที่มีสาระสำคัญโดยสรุปว่า “คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ จะต้องมีการจัดสรรใหม่ให้เกิดความเป็นธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และจะต้องมี

องค์กรอิสระที่ไม่ใช่รัฐเข้ามาจัดการคลื่นความถี่ และ กำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุ โทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึง ประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติ และระดับ ท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรี และเป็นธรรม”

องค์กรอิสระที่ไม่ใช่รัฐดังที่กล่าวมานี้คือ กสท. และ กทช. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการ กำกับดูแลวิทยุชุมชน แต่ทั้งสองหน่วยงานนี้ยังไม่เกิด ขึ้น ช่องว่างดังกล่าวนี้ส่งผลให้เกิดสื่อชุมชนขึ้นมากมาย ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งนำไปสู่ปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การบริหารจัดการ การแทรกแซง การใช้สื่อชุมชน ในลักษณะที่บิดเบือนไปจากเจตนารมณ์เดิมของมาตรา 40 แห่งรัฐธรรมนูญปี 2540

สำหรับงานวิจัยนี้สื่อชุมชน หมายถึง สื่อที่ใช้ เพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยชุมชนนั้นเป็นเจ้าของ ได้แก่ วิทยุชุมชน เคเบิลทีวี ที่วิชาวเทียม โดยนำเสนอผล การวิจัยออกเป็น 5 ประเด็น ดังนี้

2.1 บทบาท ภาระหน้าที่ เสรีภาพ และ ความรับผิดชอบของสื่อชุมชน

“โดยชุมชน เพื่อชุมชน ของชุมชน” สำหรับ ประโยชน์นี้ ในทางทฤษฎีนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ที่ควรจะเป็นของสื่อชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ใน ทางปฏิบัติ สื่อชุมชนส่วนใหญ่กลับกลายเป็นขัดแย้งกันข้าม กับประโยชน์ข้างต้นอย่างสิ้นเชิง

สภาพปัญหา

กลุ่มนักวิชาการฯ ให้ทัศนะตรงกันว่าการทำงานที่ และบทบาทของสื่อชุมชนในปัจจุบันนั้น ไม่สามารถให้

เสรีภาพไปปฏิบัติ หรือตอบสนองการทำหน้าที่ ตามปรัชญาของสื่อชุมชน “โดยชุมชน เพื่อชุมชน ของชุมชน” อย่างแท้จริง สาเหตุปัญหาของสื่อชุมชน ในปัจจุบัน สามารถสรุปเป็น 2 ประเด็น กล่าวคือ

(1) ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการ กล่าวคือ ในช่วงแรกของการเกิดขึ้นของสื่อชุมชนนั้น ไม่มีการ บริหารจัดการในเชิงนโยบายที่ดี เช่น ไม่มีระเบียบ ขั้นตอนว่าจะให้เกิดขึ้นแบบไหน อย่างไร คนที่มีความรู้ก็ ไม่มีอำนาจในการจัดการ ส่วนคนที่มีอำนาจจัดการก็ไม่มี ความรู้ รวมไปถึงไม่มีการติดตามการทำงานอย่าง ต่อเนื่อง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ จึงนำไปสู่ปัญหาเรื่องการ แทรกแซงสื่อตามมาอีกคำรบหนึ่ง

ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า “รากเหง้าของ ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้มาจากไม่มีนโยบายการบริหารจัดการที่ดี ชัดเจนในการเกิดขึ้นของวิทยุชุมชนว่าจะให้เกิดขึ้นมา เป็นแบบไหน คนที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย คือ ภาครัฐก็ไม่มีความรู้ในเชิงลึก ส่วนคนที่มีความรู้ในเชิงลึก ก็กลับไม่มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย อีกทั้งยังไม่มี การทำงานติดตามอย่างต่อเนื่อง วิทยุชุมชนจึงเกิดขึ้นมา แบบที่ไม่ได้สนองปรัชญาของวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง อาศัยแต่ชื่อวิทยุชุมชนแต่เนื้อหาไม่ใช่เพื่อชุมชน”

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “ขาดการ จัดสรรคลื่นความถี่ที่ชัดเจนปล่อยคลื่นแทรกสถานีหลัก ส่วนใหญ่จัดการวิทยุชุมชนที่ไม่ใช่ท้องถิ่นที่แท้จริง มีโฆษณามากมาย ค่าคนอื่นแล้วมาขอเงินสนับสนุน เข้าบัญชีธนาคาร”

(2) กลุ่มนักวิชาการฯ ให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า ปัญหาเรื่องการแทรกแซงสื่อชุมชนเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ สำคัญ กล่าวคือ ปัจจุบันสื่อชุมชนส่วนใหญ่ ไม่ได้ถูกนำ ไปใช้ประโยชน์เพื่อชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในเรื่อง ของเนื้อหาส่วนใหญ่ไม่ใช่เพื่อชุมชน แต่เป็นไปเพื่อ

ประโยชน์ของคนบางกลุ่ม เช่น กลุ่มการเมือง กลุ่มนายทุนเป็นต้น หรือการแทรกแซงในอีกรูปแบบหนึ่งจากทางรัฐบาล กล่าวคือ รัฐบาลใช้อำนาจในการไปปิดวิทยุชุมชนที่แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากรัฐบาล เช่น การปิดช่องพีทีวีของกลุ่มคนเสื้อแดง เป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า วิทยุชุมชนตามปรัชญาอย่างแท้จริงนั้นต้องเริ่มจากวิทยุชุมชนที่เป็น “ของชุมชน” นั้นกรรมการต้องเป็นคนที่ชุมชนคัดเลือกขึ้นมาจริงๆ ไม่ใช่เป็นตัวแทนของพรรคการเมือง หักคะแนน ภาครัฐ เข้าไปจัดเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมือง หรือธุรกิจ เช่น วิทยุของเสื้อเหลือง เสื้อแดง เป็นต้น”

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “ไม่ว่ารัฐบาลมีแนวคิดที่จะปฏิรูปสื่อดาวเทียม เคเบิลทีวีหรือไม่ แต่เท่าที่รับรู้ข่าวสารในประเด็นนี้ เห็นว่าแนวทางที่รัฐบาลกระทำอยู่กับสื่อเคเบิลทีวี ดาวเทียม ไม่ได้ส่งผลดีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากการปิดทีวีของกลุ่มคนเสื้อแดง (พีทีวี) โดยกล่าวอ้างว่าเป็นการกระทำไปเพื่อประโยชน์ของบ้านเมือง เพราะทีวีช่องดังกล่าวบิดเบือนข้อมูลข่าวสาร แต่รัฐบาลกลับไม่ปิดสื่อเอสทีวี ทั้งที่มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องไม่แตกต่างกัน กล่าวคือมีการบิดเบือนข่าวสารเช่นเดียวกัน การกระทำเช่นนี้ถือว่าไม่เป็นการปฏิรูปสื่อ มีหน้าซำยังเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความไม่พอใจ อันมาจากการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกัน”

แนวทางแก้ไขปัญหา

จากวิกฤติการณ์ทางด้านบทบาท ภาระหน้าที่ เสรีภาพ และความรับผิดชอบของสื่อชุมชนนั้น กลุ่มนักวิชาการฯ ได้แสดงทัศนะที่จะสามารถใช้เป็นแนวทางในการออกจากสถานการณ์วิกฤติดังกล่าว ดังนี้

- สื่อชุมชนควรใช้สิทธิและเสรีภาพบนความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม เช่น นำเสนอข่าวสารในชุมชนหรือในพื้นที่
- สื่อชุมชนต้องมีเสรีภาพตามกฎหมาย บัญญัติ และมีความรับผิดชอบต่อชุมชน เช่น การออกอากาศรายการด้านการเกษตร สังคม และวัฒนธรรม ศิลปะ ความบันเทิงสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว และรายการตามความต้องการของชุมชนนั้นๆ
- สื่อชุมชนควรเป็นสื่อเพื่อชุมชน โดยแสดงบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนอย่างชัดเจน มากกว่าเป็นสื่อในเชิงธุรกิจ เช่น พยายามสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในสื่อชุมชน ตลอดจนทำหน้าที่สืบต่อวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมอันดีงามของท้องถิ่น หรือชุมชนให้มากขึ้น มากกว่าการนำเสนอภาพเนื้อหาความบันเทิงตามสมัยนิยม เช่น เกาหลี เป็นต้น
- มีกรอบในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน เช่น วิทยุชุมชนต้องเน้นประโยชน์ต่อชุมชน หรือปฏิบัติตามแนวทางที่รัฐกำหนดอย่างเคร่งครัด และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

2.2 กระบวนการ ขั้นตอน การทำงานด้านข่าว เนื้อหาข่าวของสื่อชุมชน

สภาพปัญหา

(1) ปัญหาทางด้านกระบวนการ ขั้นตอน และการทำงานด้านข่าว สามารถสรุปได้ ดังนี้

- สื่อชุมชนถูกผู้มีอำนาจทางการเมือง ใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการนำเสนอเนื้อหาที่ยั่วยุสร้างความเกลือบเกลียด และความแตกแยกให้แก่คนในสังคม ไม่มีความเป็นกลาง

• กระบวนการ ขั้นตอน การทำงานด้านข่าวของสื่อชุมชนมีการแข่งขันสูงมาก และมีความดุเดือดเข้มข้นขึ้น

(2) ปัญหาทางด้านการนำเสนอเนื้อหาของสื่อชุมชน สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

• การนำเสนอเนื้อหาของสื่อชุมชนนั้น ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าข่าวสารหรือเนื้อหาที่นำเสนอผ่านวิทยุชุมชนยังประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้แท้จริงหรือไม่

• การนำเสนอข่าวสารในบางแง่มุมอิงกับทัศนคติส่วนตัว ครอบงำความคิดเห็นของประชาชน

• การนำเสนอเนื้อหาในสื่อชุมชน ส่วนใหญ่ไม่เน้นข่าวสารในชุมชน ถ้ารายการมีสารประโยชน์ดี แม้มีโฆษณาบ้างก็ไม่เป็นไร แต่ส่วนใหญ่ไม่รู้พูดอะไรก็มีบางที่ก็พูดถึงข่าวประจำวันแข่งกับสถานีหลักอาศัยอ่านข่าวในหนังสือพิมพ์ / นิตยสาร

• การนำเสนอเนื้อหาของสื่อชุมชนยังขาดความรับผิดชอบและจรรยาบรรณ เช่น เคนเบ็ดที่วิ่งบงชองมีโฆษณาแฝง เอาเปรียบผู้บริโภค

แนวทางแก้ไขปัญหา

(1) ข้อเสนอสำหรับการแก้ไขปัญหากระบวนการ ขั้นตอนและการทำงานด้านข่าวของสื่อชุมชนสามารถสรุปจากความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการฯ ดังนี้

• กระบวนการขั้นตอนต้องมีการคัดเลือกคณะกรรมการชุมชน ดำเนินการ บริหารรายการโดยยึดกลุ่มเป้าหมาย (ชุมชน) เป็นสำคัญ

• ควรมีการคัดสรร กลั่นกรองบุคลากรที่เป็นคนท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม และมีความเป็นกลางทางการเมือง

ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ และในกระบวนการทำงานด้านข่าวสาร เนื้อหาของสื่อเพื่อชุมชนนั้น คนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ชุมชนเป็นผู้ร่วมกันหาข้อมูลข่าวสารในชุมชน และพิจารณาเผยแพร่ทางสื่อในชุมชน เช่น วิทยุ เป็นต้น โดยคนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ

• ผู้ทำสื่อชุมชนต้องมีความเป็นมืออาชีพ เข้าใจนโยบาย มีความรู้ทางด้านนิเทศศาสตร์ รวมไปถึงควรฝึกอบรมผู้จัดรายการ โดยให้ความสำคัญของข่าวในชุมชนเท่ากับข่าวจากส่วนกลางชัดเจน ทั้งในแง่ของเวลาออกอากาศ

• ควรมีทีมงานที่มีความรู้ความสามารถด้านการสื่อสารมวลชนร่วมอยู่ด้วย และควรมีทีมงานที่เป็นคนท้องถิ่นด้วยเช่นกัน การทำงานจะได้มีความใกล้ชิดกับคนในชุมชน ในขณะเดียวกันก็เป็นไปตามหลักการทำงานแบบมืออาชีพของสื่อมวลชน

(2) ข้อเสนอสำหรับการแก้ไขปัญหา ด้านการนำเสนอเนื้อหาของสื่อชุมชน สามารถสรุปจากความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการฯ ดังนี้

• การนำเสนอเนื้อหา ข่าวสารของสื่อชุมชนต้องตอบโจทย์ (โดยชุมชน ของชุมชน และเพื่อชุมชน) และเป็นประโยชน์สำหรับคนในชุมชน

ตลอดจนเป็นกระบอกเสียงให้กับชุมชน เพื่อให้ปัญหาของชุมชนได้รับการแก้ไข เช่น การทำมาหากินของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ เนื้อหาข่าวนอกจากจะเป็นเนื้อหาที่จำเป็นทั่วไปแล้ว ต้องเน้นข่าวท้องถิ่นบริการชาวบ้านด้วย ไม่ใช่เน้นข่าวประชาสัมพันธ์รัฐบาล

• ไม่ควรนำเสนอข่าวเกินขอบเขตที่ควรนำเสนอ และควรนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นธรรมกับทุกฝ่าย ทันสมัย รวดเร็ว ตลอดจนควรแยกประเภทของรายการให้ชัดเจนโดยเฉพาะวิทยุชุมชนว่าเป็นรายการประเภทใด คนฟังจะได้ไม่สับสน

- ควรมีการพิจารณาทบทวนด้านกฎหมาย โดยเฉพาะในกรณีกล่าวหาพาดพิงบุคคลอื่นๆ หรือการปลุกระดมต่างๆ ถ้ากฎหมายเข้มแข็งเป็นที่พึงได้ การเสนอข่าวสารที่สร้างความเดือดร้อนต่อสังคมจะมีจำนวนลดลง

- การนำเสนอเนื้อหาข่าว ควรนำเสนอข่าวที่ระดับสติปัญญาของประชาชนได้ มากกว่าเป็นสื่อที่กระตุ้นให้ประชาชนลูกสื่อทำผิดกฎหมาย และควรเน้นรายการด้านสาระเป็นหลัก บันเทิงเป็นรอง

- การนำเสนอเนื้อหาข่าวมีคุณค่าความเป็นข่าวไม่ครบ 5W1H และไม่มีความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ จึงควรมีการกลั่นกรอง และฝึกอบรมเพิ่มเติมแก่ผู้สื่อข่าวที่เกี่ยวข้องให้มากขึ้นและสม่ำเสมอ

2.3 ความคุ้มครอง สวัสดิภาพ ความปลอดภัย ในการปฏิบัติงานของสื่อชุมชน

ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่าสื่อชุมชนนั้นถูกคุกคามในหลายรูปแบบ จากการเมืองในระดับประเทศ และในระดับท้องถิ่น ตลอดจนกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวนี้เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามปรัชญาของสื่อชุมชน

จากเหตุผลดังกล่าว สื่อชุมชน ตลอดจนบุคลากรที่ทำงานด้านสื่อเพื่อชุมชน จึงสมควรจะได้รับความคุ้มครองสวัสดิภาพ ปลอดภัยในการปฏิบัติงาน และยิ่งหากบุคลากรที่ทำงานด้านสื่อเพื่อชุมชนนั้น ยึดมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ ตามหลักปรัชญาของสื่อเพื่อชุมชนก็ยิ่งสมควรที่จะได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพ

ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของสื่อเพื่อชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานต่อไป

ดังที่ ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าเป็นรายการที่จัดทำเพื่อประชาชนส่วนรวมของชุมชน เพื่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริงควรคุ้มครองส่วนใหญ่เน้นการค้าหรือเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง”

สำหรับการคุ้มครอง สวัสดิภาพ ปลอดภัย ในการปฏิบัติงานของสื่อชุมชน กลุ่มนักวิชาการฯ ส่วนใหญ่ แสดงทัศนะว่าในการปฏิบัติงานของบุคลากรของสื่อชุมชนนั้น ควรได้รับความคุ้มครองเช่นเดียวกันกับสื่อมวลชน² โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับมาตรการ หรือนโยบาย และในระดับการปฏิบัติงาน

ในระดับมาตรการ หรือนโยบายนั้นกลุ่มนักวิชาการฯ เสนอว่า ควรมีการจัดตั้งกองทุนหรือเงินชดเชยในรูปแบบต่างๆ สำหรับการทำข่าวในพื้นที่เสี่ยงภัย เช่น กฎหมายคุ้มครองคนทำสื่อเพื่อชุมชนโดยตรง ประกันชีวิต ประกันอุบัติเหตุ เป็นต้น ตลอดจนควรมีการจัดตั้งสถาบันหลัก หรือองค์กรรับผิดชอบ ร่างกฎหมายขึ้นเฉพาะเพื่อดูแลความปลอดภัย คุ้มครองสื่อเพื่อชุมชนที่นำเสนอข้อเท็จจริงอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อให้ถูกครอบงำโดยนักการเมืองท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ

นอกจากนี้การรณรงค์ให้ประชาชนในชุมชนเป็นหูเป็นตา และเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพิทักษ์สื่อ “เพราะสื่อเป็นของชุมชน ชุมชนต้องดูแลสื่อ” ก็เป็นอีกมาตรการหนึ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

² โปรดดูในหัวข้อ ความคุ้มครอง สวัสดิภาพ ปลอดภัยในการปฏิบัติงานของสื่อมวลชนประกอบ

สำหรับในระดับปฏิบัติการ กลุ่มนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์ฯ เสนอว่า ควรมีอุปกรณ์ป้องกันตัวในการทำข่าว เช่น หมวกนิรภัย เสื้อเกราะ เป็นต้น ตลอดจนมีการจัดอบรมในการป้องกันตัวจากเหตุรุนแรงต่างๆ ให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน

2.4 จรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่อชุมชน

สภาพปัญหา

- การนำเสนอข้อมูลของสื่อชุมชน (เช่น วิทยุชุมชน) อย่างขาดจรรยาบรรณ มีการนำเสนอสิ่งที่ไม่ใช่ข้อเท็จจริง ทำให้เกิดความสับสน ขั้วให้เกิดความแตกแยกและความเกลียดชัง

- สื่อชุมชน เช่น วิทยุชุมชน นั้นเป็นสื่อที่เกิดขึ้นมาเพราะเทคโนโลยีมีลักษณะแยกย่อย จึงมีปัญหาเรื่องความรับผิดชอบ เพราะถูกสอนเรื่องความเป็นมืออาชีพ/จรรยาบรรณน้อยกว่าสื่อกระแสหลัก อยากเสนออะไรก็เสนอและสื่อพวกนี้ตอบสนองเฉพาะกลุ่ม ไม่ใช่เพื่อมวลชนทั่วไป เช่น เอเอสทีวี หรือพีทีวี เป็นต้น

แนวทางแก้ไขปัญหา

- เนื่องจากวิทยุชุมชนไม่ใช่วิชาชีพ ดังนั้นการดำเนินงานต่างๆ จึงควรอยู่บนพื้นฐานที่คำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก

- เน้นในด้านคุณธรรมจริยธรรมของความเป็นผู้นำเสนอ และคุณธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ตลอดจนการเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสีย

- ควรณรงค์ให้แต่ละพื้นที่ (ชุมชน) นำเสนอมาตรฐานทางจริยธรรมร่วมกันในพื้นที่เพื่อให้เกิดความเป็นเจ้าของ โดยมีกลุ่มนักวิชาการเป็นที่เลี้ยง

- จัดอบรมทางวิชาชีพให้กับผู้สื่อข่าวอย่างเป็นทางการ ครอบคลุมณรงค์ให้สื่อชุมชนตระหนักในจรรยาบรรณ และจริยธรรมให้มากขึ้น เช่น การจัดโครงการมอบรางวัลยกย่องผู้มีจริยธรรมสื่อดีเด่นอย่างต่อเนื่องและนำเสนอข่าวโครงการเหล่านี้ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง

- จรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่อชุมชน ควรเป็นไปตามระบบสากลแต่ปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณี และสังคมไทย

- ควรพัฒนาจรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่อชุมชนให้ได้ระดับหนังสือพิมพ์

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาทัศนะของกลุ่มวิชาการที่มีต่อการปฏิรูปสื่อใหม่

สำหรับงานวิจัยนี้สื่อใหม่ หมายถึง อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ โทรศัพท์มือถือ เครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 5 ประเด็นดังนี้

3.1 บทบาท ภาระหน้าที่ เสรีภาพและความรับผิดชอบของสื่อใหม่

สำหรับการนำเสนอการวิจัยในส่วนของบทบาทหน้าที่ของสื่อใหม่นั้นคณะผู้วิจัยจะสรุป จัดกลุ่มความคิดเห็น และนำเสนอความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์ฯ ตามข้อมูลที่ได้ โดยเริ่มจากสภาพ ปัญหา ตามด้วยแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องบทบาทหน้าที่ เสรีภาพ และความรับผิดชอบต่อ

สภาพปัญหา

สื่อใหม่นั้นเป็นสื่อที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร ลักษณะเฉพาะของสื่ออินเทอร์เน็ตนั้น ผู้ใช้งานสามารถเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ในเวลาเดียวกัน มีการไหลเวียนของข่าวสาร (ทั้งจริงและเท็จ) ในปริมาณมาก ขอบเขตของการไหลเวียนกว้างไกล และรวดเร็ว ดังนั้น สื่อประเภทนี้จึงเป็นสื่อที่ควบคุมยาก สามารถเป็นทั้งสื่อสร้างสรรค์ก็ได้ หรือเป็นสื่อที่ใช้ในการทำลายล้างก็ได้เช่นกัน เสมือนเป็นสองด้านของมนุษย์ที่มีทั้งด้านที่สว่างและด้านมืด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวผู้ใช้สื่อเป็นสำคัญ

ดังที่ ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า “ข้อมูลข่าวสารที่มากเกินไป มีทั้งดีและไม่ดี ข้อมูลที่มากเกินไป อาจทำให้คนสับสน แต่ข่าวสารมาก ก็ดีกว่าไม่มีข่าวเลย เช่น กรณีเหตุการณ์รุนแรงที่ผ่านมา ที่มีคนตาย 6 ศพ ในวัดปทุมวนาราม เราไม่มีข้อมูลจากนักข่าว เพราะไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ เราไม่รู้ว่าจะจริง เท็จ ในสื่อออนไลน์ ใครอยากพูดอะไร ใส่อะไรก็ได้ ซึ่งแบบนี้ในอนาคต อันตรายนมาก เพราะทำให้เกิดความแตกแยกทางความคิด มีการแบ่งแยก กลายเป็นสงครามออนไลน์”

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า “ควรให้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่เสรีที่สะท้อนด้านมืดด้านสว่างให้คนได้เรียนรู้แบบนี้คืออยู่แล้ว”

ด้วยเหตุที่กล่าวมา ปัญหาสำคัญของสื่ออินเทอร์เน็ตในสังคมไทยปัจจุบันนี้ จึงอยู่ที่การใช้เสรีภาพของสื่ออินเทอร์เน็ตแบบขาดสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่ยังมีน้อยอยู่ ทั้งนี้ เพราะถูกสอนเรื่องความเป็นมืออาชีพน้อยกว่าสื่อกระแสหลัก อีกทั้งในด้านการบริหารจัดการนั้น ยังขาดหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพรับผิดชอบต่องานทางด้านอินเทอร์เน็ตโดยตรง ดังนั้นภาระ

บทบาทหน้าที่ของสื่ออินเทอร์เน็ต จึงยังคลุมเครือไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจน เพราะผู้ใดก็สามารถนำเสนอข้อมูลของตนเองในอินเทอร์เน็ตได้อย่างอิสระ

จากทัศนะของกลุ่มนักวิชาการฯ สามารถสรุปสถานการณ์ปัญหาของสื่อใหม่ได้ 3 ประเด็นดังนี้

(1) ปัญหาด้านการใช้เสรีภาพที่มีอยู่อย่างขาดสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ขาดความเป็นมืออาชีพ และขาดคุณธรรม ต่อแหล่งข่าว และเนื้อหาข่าว

(2) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ กล่าวคือ การขาดเจ้าภาพ หรือหน่วยงานที่มารับผิดชอบในการบริหารจัดการสื่ออินเทอร์เน็ตโดยตรงตั้งแต่แรกนั้น ทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในกรอบกติกาต่างๆ นำไปสู่การเกิดขึ้นของเว็บไซต์ต่างๆ ในอินเทอร์เน็ตทั้งที่มี และไม่มี ความรับผิดชอบต่อสังคมตามมา

(3) ปัญหาด้านการแทรกแซงสื่ออินเทอร์เน็ตที่มีความคิดเห็นต่างไปจากรัฐบาล นั้นเท่ากับเป็นการปิดกั้นเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารของประชาชนในระบบประชาธิปไตย เช่น การที่รัฐไล่ปิดเว็บไซต์ที่ผลิตโดยกลุ่มคนที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่ม นปช. ถือว่าไม่ส่งผลดีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทย ประเด็นที่น่าสนใจคือเรื่องของกฎหมาย ซึ่งอาจเป็นการจำกัดเสรีภาพในการนำเสนอความคิดเห็นของประชาชน

แนวทางแก้ไขปัญหา

กลุ่มนักวิชาการฯ ได้แสดงความคิดเห็นที่จะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทาง ในการออกจากสถานการณ์วิกฤติดังกล่าว โดยแบ่งการนำเสนอความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการฯ ออกเป็น 3 ประเด็นตามข้อมูลที่รวบรวมได้ ดังนี้

บทบาท ภาระหน้าที่

- ภาระหน้าที่ที่ต้องใช้สื่ออย่างมีหลักเกณฑ์ มีความรับผิดชอบ เช่น มีการตรวจสอบสารสนเทศที่ใช้ และไม่ผิดกฎหมายและจริยธรรม

- ทำหน้าที่ให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยเปิดเป็นเวทีสาธารณะสำหรับคนทุกฝ่ายอย่างยุติธรรม

- ควรมีบทบาทภาระหน้าที่เช่นเดียวกับสื่อประเภทอื่นๆ คือ ต้องเผยแพร่ข่าวสารที่มีความเที่ยงตรง ถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อผู้รับ แต่ในทางปฏิบัติทำได้ยาก เพราะสื่อออนไลน์มีลักษณะเป็นสื่อภาคพลเมืองที่ “สื่อถึงทุกคน ทุกคนเป็นผู้สื่อ” และมีคุณลักษณะเด่น คือ ความรวดเร็วกว้างขวางในการแพร่กระจายข่าวสาร การไหลเวียนดังกล่าวส่วนใหญ่ยากต่อการกลั่นกรองตรวจสอบ บางเรื่องก่อให้เกิดความเข้าใจผิดและส่งผลกระทบต่อฝ่ายที่เกี่ยวข้องหรือปรากฏในเนื้อหาสาร

- ควรเพิ่มเติมบทบาทในส่วนของการจัดเกลาทางสังคมให้มากขึ้น ควรทำหน้าที่ และใช้สิทธิเสรีภาพของสื่อในการนำเสนอภาพและเนื้อหาในส่วนที่เป็นการชี้แนะ อบรม สั่งสอน ทั้งทางตรงทางอ้อมให้แก่เด็กและเยาวชนให้มากขึ้น เนื่องจากปัจจุบันสื่อออนไลน์นี้ผู้ใช้ส่วนใหญ่ยังเป็นเด็กและเยาวชน

เสรีภาพ

- ไม่ควรปิดกั้นการใช้สื่อ ให้เป็นสื่อเสรีที่สะท้อนด้านมืดด้านสว่างให้คนในสังคมได้เรียนรู้แบบนี้เป็นอยู่แล้ว แต่ควรหันไปเน้นการให้ความรู้แก่ผู้ใช้ ให้ใช้สื่ออย่างมีคุณธรรมเพราะไม่สามารถไปปิดกั้นสื่ออินเทอร์เน็ตได้

- การใช้เสรีภาพต้องอยู่ในกรอบของกฎหมาย เช่น เสรีภาพรัฐธรรมนูญ และสังคมและสังคมยอมรับความรับผิดชอบ ต่อผู้บริโภคสื่อ และสังคมนั้นๆ

- ควรใช้เสรีภาพในการนำเสนอ แต่ตระหนักถึงการให้โอกาสกับทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน

- ควรมีข้อบังคับที่เป็นสากล มีความเข้มงวดกวดขัน มีกรอบของเสรีภาพ

- ยอมรับความมีเสรีภาพในการดำเนินงาน โดยให้ผู้บริโภคเป็นผู้พิจารณาภายใต้องค์กรหรือหน่วยงานของผู้บริโภคเอง

- เสรีภาพมีมากอยู่แล้ว จึงควรใช้เสรีภาพโดยความรับผิดชอบ ด้วยการนำเสนอข่าวสารที่ถูกต้องเป็นกลาง และเน้นความสามัคคีของชาติ

- ควรจำกัดเสรีภาพให้มากขึ้น เนื่องจากมีอิสระมากเกินไป

ความรับผิดชอบ

- เจ้าของพื้นที่ในสังคมออนไลน์ จะต้องมีความรับผิดชอบต่อเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านช่องทางของตนเช่นเดียวกับสื่ออื่นๆ

- ด้วยศักยภาพของสื่อออนไลน์ด้านปฏิสัมพันธ์ (interactivity) ที่มีมากกว่าสื่อประเภทอื่นๆ ภาระความรับผิดชอบต่อประการที่สำคัญ คือการให้อำนาจแก่ผู้รับสารในการได้ตอบและการแสดงความคิดเห็น

3.2 กระบวนการ ขั้นตอน การทำงานด้านข่าวเนื้อหาข่าวของสื่อไทย

คณะผู้วิจัยแบ่งประเด็นในการนำเสนอออกเป็น 2 ประเด็น คือ สภาพปัญหา ตามด้วยแนวทางแก้ไข

ปัญหาเรื่องกระบวนการ ขั้นตอน การทำงานด้านข่าว เนื้อหาข่าวของสื่ออินเทอร์เน็ต ดังนี้

สภาพปัญหา

(1) ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการ ขั้นตอน และ การทำงานด้านข่าวของสื่อใหม่สามารถสรุปจากความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการฯ ดังนี้

- การนำเสนอข่าวสารนั้น บางครั้งไม่มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงว่าข่าวใดจริงข่าวใดเท็จ จึงทำให้คนในโลกออนไลน์คล้อยตามได้ง่าย เพราะการท่ายืนยันเพียงแค่มือถือที่มีกล้องบันทึกภาพก็ทำงานข่าวได้แล้ว

- กระบวนการขาดความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะไม่มีการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน

- ไม่มีรูปแบบการทำงานที่ชัดเจน

(2) ปัญหาเกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหาข่าวของสื่ออินเทอร์เน็ต สามารถสรุปจากความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการฯ ดังนี้

- ปัจจุบันเนื้อหาข่าวสารต่างๆ ที่นำเสนอผ่านสื่อออนไลน์หลายๆ สื่อยังเป็นในลักษณะคัดลอกต่อๆ กันมา

- มีการตั้งกระทู้ที่ไร้สาระ โดยเฉพาะเว็บไซต์ต่างๆ ที่ไม่ใช่เว็บของหนังสือพิมพ์

- การนำเสนอข้อความหรือความเห็นของคนบางคนที่ยืนยันในเฟซบุ๊ก ซึ่งมีความคิดแตกต่างกัน โดยนำมาเสนอส่งฟอร์เวิร์ดต่อๆ กันไปประกอบการกล่าวหาว่าทว่าร้ายรุนแรงนั้น แสดงให้เห็นถึงการขาดสำนึกประชาธิปไตยของคนไทย เมล็ดในลักษณะนี้มีมากในปัจจุบัน

แนวทางแก้ไขปัญหา

(1) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการ ขั้นตอน และการทำงานด้านข่าวของสื่ออินเทอร์เน็ตสามารถสรุปจากความคิดเห็นของกลุ่มนักวิชาการฯ ดังนี้

- ควรจัดฝึกอบรมให้ผู้ทำข่าวทำข่าวตามหลัก 5W1H และอ้างอิงแหล่งข่าว วัน เวลา ทุกครั้ง

- กระบวนการขั้นตอนการทำงานด้านเนื้อหาข่าว ผู้ดำเนินการต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดกฎหมายและจริยธรรม การเสนอข่าวและเนื้อหาต้องตรงกับข้อเท็จจริงไม่ลำเอียง

- ควรมีนายประตู (gatekeeper) ที่นอกจากจะมีความเข้าใจในงานแล้ว ต้องเข้าใจในธรรมชาติของสื่อ ซึ่งต้องมีความรับผิดชอบสูง กระบวนการทำงานต้องมีการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ และถี่ถ้วนมากขึ้น ก่อนนำเสนอออกสู่สาธารณะ

- ควรสร้างชนบทใหม่ต่อการรายงานข่าวทางสื่อออนไลน์ หรือ สนับสนุนสื่อออนไลน์ที่เชื่อถือได้ ในด้านการรายงานข่าว เช่น การรายงานข่าวนั้นน่าเชื่อถือมากน้อยก็เปอร์เซ็นต์ เพื่อผลักดันให้การเข้าข่าว ข่าวถูกข่าวปลุกกระดม มีพื้นที่ที่น้อยลง

- ควรหาข้อมูลทุติยภูมิจากหลายแหล่ง นำข้อมูลทุติยภูมิมาประมวลเป็นพื้นฐานในการหาข้อมูลปฐมภูมิ นำเสนอข่าวโดยยึดหลัก “ความจริง” ไม่ใช่ความรู้สึก หรือคิดขึ้นมาเองปฏิบัติต่อผู้ให้ข้อมูลและคนในข่าว อย่างที่ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อเราเอง

(2) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำเสนอเนื้อหาข่าวของสื่ออินเทอร์เน็ต สามารถสรุปได้ ดังนี้

- ควรเสนอข่าวแนวสืบสวน (Investigative Reporting) โดยเน้นการนำเสนอข่าวรอบด้านเป็นข้อมูลที่ได้จากแหล่งข่าว ทุกฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้อง

- ควรใช้ศักยภาพของเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารอย่างเต็มที่ ผนวกกับการทำงาน ด้านเนื้อหาที่ประณีต ถูกต้อง ครบถ้วน เที่ยงธรรม โดยตระหนักว่าทุกคนที่ใช้อินเทอร์เน็ตมีบทบาททั้งเป็นผู้ส่งสาร ผู้รับสาร และเป็นผู้เฝ้าระวัง เมื่อใดที่อยู่ใน บทบาทผู้ส่งสาร ต้องกำกับด้วยความรับผิดชอบ ความ เที่ยงธรรม และความเป็นไท

- ไม่ควรนำเสนอข่าวเกินขอบเขตที่ควรนำเสนอ หรือ บิดเบือนข้อเท็จจริง

- ควรนำเสนอเนื้อหาของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียมกันเป็นประโยชน์ต่อสังคม

- ควรนำข้อมูลภาพและเสียงจากสถานี ทีวีหลักออกอากาศพร้อมกันบนอินเทอร์เน็ต เพื่อเป็น แหล่งข้อมูลในระยยาวสำหรับการค้นคว้าวิจัย

- นำเสนอข่าวสารอย่างถูกต้องเนื้อหา สร้างสรรค์ และไม่ขึ้นต่อรัฐบาล

3.3 ความคุ้มครอง สวัสดิภาพ ความปลอดภัย ในการปฏิบัติงานของสื่ออินเทอร์เน็ต

สำหรับความคุ้มครอง สวัสดิภาพ ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานในส่วนของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต นั้น กลุ่มนักวิชาการฯ ส่วนใหญ่ไม่ได้แสดงทัศนะต่อประเด็นนี้ชัดเจน เมื่อเทียบกับสื่อมวลชนและสื่อเพื่อชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตนั้นมีความเป็นส่วนตัวสูงซ่อนทับอยู่กับการเป็นสาธารณะ เช่น ในขณะที่ผู้ส่งสารโพสต์ข้อความ และ/หรือภาพต่างๆ ลงในเฟซบุ๊กนั้น ต้องใช้คอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์มือถือ ในแง่จึงมีความเป็นส่วนตัวที่จะโพสต์ข้อความ และ/หรือภาพอะไรลงไปก็ได้ แต่เมื่อข้อมูลดังกล่าวเข้าสู่โลกอินเทอร์เน็ตแล้ว ข้อมูลชุดดังกล่าวจะมีความเป็น

สาธารณะที่มีขอบเขตกว้างไกลมาก อีกทั้งการทำงานด้านข่าวของสื่อประเภทนี้ก็สะดวกขึ้นเมื่อเทียบกับสื่อมวลชน เพียงมีโทรศัพท์มือถือที่มีกล้องถ่ายรูป ประชาชนทั่วไปก็สามารถทำหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวได้เช่นกัน เช่น ผู้สื่อข่าวพลเมืองที่ปัจจุบันนี้เกิดขึ้นมาก

อย่างไรก็ตาม ทัศนะของกลุ่มนักวิชาการฯ ต่อประเด็นนี้ จะเน้นความสนใจไปที่การออกกฎหมายคุ้มครอง เรื่องการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลในลักษณะหมิ่นประมาทมากกว่า แต่หากการละเมิดสิทธินั้นเป็นไปโดยสุจริต และเป็นประโยชน์ต่อสังคมก็เป็นที่ควรทำ และควรมีกฎหมายลักษณะนี้รองรับ ตลอดจนการแสวงหาแนวทางในการควบคุมการใช้คำไม่สุภาพในอินเทอร์เน็ต

ดังที่ ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า “ความคุ้มครอง สวัสดิภาพ ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน ต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายอื่น เช่น กฎหมายหมิ่นประมาท ถ้าเป็นการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต ถือว่าไม่ผิดหมิ่นประมาท เช่น เพื่อความชอบธรรม/ติชมด้วยความชอบธรรม/การแจ้งข่าวด้วยความเป็นธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ สมาคมที่เกี่ยวข้อง เช่น สมาคมวิชาชีพควรมีบทบาทในการให้ความคุ้มครอง”

3.4 จรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่อใหม่

คณะผู้วิจัยแบ่งประเด็นในการนำเสนอออกเป็น 2 ประเด็น คือ สภาพปัญหา ตามด้วยแนวทางแก้ไข ปัญหาเรื่องจรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่ออินเทอร์เน็ต ดังนี้

สภาพปัญหา

จากคุณลักษณะพิเศษของสื่ออินเทอร์เน็ตที่มีความเป็นส่วนตัวสูงในแง่ของการใช้งาน ดังนั้น ผู้ใช้สื่อประเภทนี้จึงใช้ได้อย่างเสรี และใครเป็นผู้ใช้งานก็ได้เพียงแค่มือคอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์มือถือก็สามารถเข้าสู่โลกอินเทอร์เน็ตได้เช่นกัน สื่อประเภทนี้จึงยากแก่การตรวจสอบ อีกทั้งผลกระทบของสื่ออินเทอร์เน็ตยังมีขอบเขตกว้างไกล ดังนั้นจรรยาบรรณ และจริยธรรมในการใช้งานสื่อประเภทนี้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง และโดยเฉพาะผู้ใช้ที่ไม่ใช่สื่อมวลชนที่มีความเป็นมืออาชีพ เช่น กลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นต้น

ดังที่ ผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งกล่าวว่า “ปัญหาเรื่องความเป็นมืออาชีพ กรณีที่สื่อกระแสหลักมีเว็บไซต์เป็นสื่อรอนั้นไม่น่ากังวลใจเท่ากับผู้ใช้สื่อมวลชนมืออาชีพ ควรมีการกำหนดไม่ควรลงรูปหรือคำพูดไปในทางที่ไม่เหมาะสม เช่น ไม่ควรลงรูปที่เจ้าของไม่อนุญาต”

แนวทางแก้ไขปัญหา

สำหรับข้อเสนอแนะของนักวิชาการฯ ต่อประเด็นจรรยาบรรณวิชาชีพ และจริยธรรมของสื่ออินเทอร์เน็ตนั้น สามารถสรุปได้ดังนี้

- ตอกย้ำ ฝึกอบรม รมรงค์ เรื่องความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนให้เน้นมากเป็นพิเศษ ในเรื่องของการปลูกฝังจิตสำนึกเชิงคุณธรรมในการใช้สื่อ
- ทุกคนนั้นต้องมีบรรทัดฐานในการใช้งานที่มีคุณธรรม และจะต้องมีภาระหน้าที่ และมีความรับผิดชอบต่อการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ เช่น การนำเสนอ

ข้อมูลผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตนั้นต้องไม่โกหก ผู้ใช้ต้องตรวจสอบข้อมูลของตนเองว่าเป็นความจริงก่อนนำไปนำเสนอ หรือส่งต่อข้อมูลผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต อีกทั้งยังต้องมีความรับผิดชอบต่อข้อมูลที่ส่งออกไปว่าจะไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมในเชิงลบ

- มีมาตรฐานในการทำงานเฉพาะ เช่น มีการกำหนดจริยธรรมของสื่อเว็บไซต์ และเครือข่ายสื่อออนไลน์/สังคมออนไลน์ และมีการกลั่นกรองตนเองอย่างเข้มงวด เสรีภาพทางความคิดและการแสดงออกต้องดำรงบนสำนึกความรับผิดชอบต่อจรรยาบรรณวิชาชีพสื่อ และความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม

- ทุกภาคส่วนโดยเฉพาะองค์กรวิชาชีพสื่อควรมีการประสานความร่วมมือ เพื่อรณรงค์ให้สื่อออนไลน์ตระหนักในจรรยาบรรณ และจริยธรรมให้มากขึ้น เช่น ในลักษณะของการจัดโครงการมอบรางวัลยกย่องผู้มีจริยธรรมสื่อดีเด่นอย่างต่อเนื่อง และนำเสนอข่าวโครงการนี้ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง

- ในระดับครอบครัว พ่อแม่ผู้ปกครองควรปลูกฝังการเสพสื่อในเชิงพฤติกรรมของเด็กตั้งแต่เล็ก ส่งเสริมให้เกิดการใช้สื่อในด้านที่ดีงาม เพราะสื่ออินเทอร์เน็ตนั้นในคนๆ เดียวกันนั้นสามารถเป็นทั้งผู้ส่งสารกับผู้รับสารได้ในเวลาเดียวกัน ดังนั้น หากเด็กกลายเป็นผู้ใช้สื่อที่ดีแล้วก็จะช่วยลดปัญหาในสื่ออินเทอร์เน็ตได้

- ฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อทั่วทุกระบบทุกระดับ และทุกกลุ่มประชาชน

- สร้างองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรมกับผู้ผลิตรายการ สำหรับการผลิตสื่อเฉพาะกลุ่มที่จำเป็นต้องเข้าใจถึงความเหมาะสม และระมัดระวังด้านอายุของผู้ชมที่จะมาเปิดรับชมรายการด้วย ตลอดจนควรเสนอข้อปฏิบัติเกี่ยวกับคุณธรรม และจริยธรรมบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

- สำหรับการใช้งานสื่ออินเทอร์เน็ต ผู้ใช้ควรยึดผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และให้ปฏิบัติต่อผู้อื่นดังประสงค์ให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อเรา เพื่อมุ่งสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณธรรม

- ควรระวังการนำเสนอข่าวสารและกระทู้ไม่ควรไปละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่นมากเกินไป เช่น ไม่เสนอภาพคลิปที่ละเมิดสิทธิผู้อื่น รับผิดชอบตนเองในการเสนอข่าวสารที่หมิ่นเหม่ต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ

- ควรมีการสร้างมาตรฐานจริยธรรมสื่ออินเทอร์เน็ต ตลอดจนมีหลักเกณฑ์ในการประเมินชีวิตที่ชัดเจน

กลุ่มนักวิชาการฯ ให้ความสำคัญต่อประเด็นนี้อย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ประเด็นจรรยาบรรณและจริยธรรม ในทางปฏิบัติยังมีความเป็นนามธรรมอยู่มาก ยังไม่มีหลักการที่ชัดเจน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเสนอว่าควรมีการเปิดเวทีให้มีการถกเถียงในประเด็นนี้จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสร้างหลักการทางจริยธรรมและจรรยาบรรณที่เป็นรูปธรรมต่อไป

3.5 การกำกับดูแล และการตรวจสอบสื่อใหม่

สภาพปัญหา

- ปัจจุบันนี้การควบคุมดูแลสื่ออินเทอร์เน็ต กสทช. ยังไม่เกิดขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ จึงทำให้ไม่มีเจ้าภาพที่จะมากำกับดูแลสื่ออินเทอร์เน็ตอย่างชัดเจน อีกทั้ง กทช.ก็ยังไม่มีอำนาจตามกฎหมายมารองรับ ขาดองค์การอิสระดูแลเรื่องนี้อย่างจริงจัง

- กฎหมายไทยยังไม่ชัดเจนในการควบคุมโลกไซเบอร์ สิ่งใดควรลงไม่ควรลง จะไปปิดรอนสิทธิคนอื่นหรือไม่ ดังนั้น ควรปรับกฎหมายไทยให้ทันการเปลี่ยนแปลง

- ปัญหาเรื่องโฆษณาที่มากเกินไปในอินเทอร์เน็ต แนวทางแก้ไขปัญหา

- จัดตั้งหน่วยงานหรือองค์กรขึ้นมาดูแลรับผิดชอบอย่างจริงจัง

- โรงเรียนและมหาวิทยาลัย ควรแทรกเรื่องจริยธรรมในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการเรียนการสอน รวมถึงสถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว พ่อแม่ ผู้ปกครองควรปลูกฝังให้เยาวชนใช้สื่ออย่างมีคุณธรรม

- ดูแลประสานงานกลุ่มผู้ให้บริการเว็บไซต์ต่างๆ เน้นย้ำการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมีคุณธรรมและสร้างสรรค์

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษา สามารถแบ่งข้อสรุปตามประเภทของสื่อ ได้แก่ (ก) สื่อมวลชน – หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ (ข) สื่อชุมชน – วิทยุชุมชน เคเบิลทีวี โทรทัศน์ดาวเทียม (ค) สื่อใหม่ – อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ โทรศัพท์มือถือ และเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งแต่ละประเภทจะนำเสนอข้อสรุป ใน 5 ประเด็น ได้แก่ 1) บทบาท ภาระหน้าที่ เสรีภาพและความรับผิดชอบของสื่อ 2) กระบวนการ ขั้นตอนการทำงานด้านการข่าว 3) ความคุ้มครอง สวัสดิภาพ ความปลอดภัยในการปฏิบัติงานของสื่อ 4) จรรยาบรรณวิชาชีพของสื่อมวลชน 5) การกำกับดูแลและการตรวจสอบสื่อ โดยมีข้อสรุปความคิดเห็นต่อสื่อประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

(ก) ปฏิรูปสื่อมวลชน

กลุ่มนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์และสื่อสารมวลชน ให้ทัศนะว่าการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในปัจจุบันยังทำหน้าที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร โดยเฉพาะหน้าที่การประสานส่วนต่างๆ ของสังคม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง เหตุเพราะนโยบายขององค์กรสื่อเน้นผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นหลัก และบ้างก็ถูกแทรกแซงจากอำนาจทางการเมือง จึงขาดเสรีภาพในการทำหน้าที่

ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหานี้ กลุ่มนักวิชาการเสนอว่าสื่อมวลชนควรทำหน้าที่ “ประสานสังคม” โดยทำหน้าที่เป็นเวทีกลางในการให้คนกลุ่มต่างๆ เข้ามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนนำเสนอข่าวที่เป็นกลางและไม่ตอกย้ำความขัดแย้ง นอกจากนี้เรื่องสวัสดิภาพและความปลอดภัยของคนทำสื่อในพื้นที่เสี่ยงก็เป็นเรื่องสำคัญ กลุ่มนักวิชาการฯ เสนอว่า ในระดับนโยบาย ควรมีการคุ้มครองเป็นกรณีพิเศษให้ผู้สื่อข่าวในพื้นที่เสี่ยงภัย เช่น ประกันภัย ประกันชีวิต เงินกองทุนต่างๆ หรือการฝึกอบรมการทำข่าวในพื้นที่เสี่ยงภัย เป็นต้น ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะองค์กรสื่อ ควรเป็นเจ้าภาพหยิบยกมาอภิปราย เพื่อให้เกิดแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป สำหรับในระดับปฏิบัติงานก็ควรมีอุปกรณ์ในการป้องกันอันตราย เช่น หมวกนิรภัย เสื้อเกราะกันกระสุน เป็นต้น

ในประเด็นจรรยาบรรณวิชาชีพและจริยธรรม สื่อมวลชนมีองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบทั้งจากภายในภายนอกกำกับดูแลอย่างชัดเจนแล้ว เพียงแต่ในระดับของการปฏิบัติ ควรมีการบังคับใช้อย่างเข้มงวด จะมีรายละเอียดปลีกย่อย เช่น การนำเสนอภาพข่าวที่ไม่เหมาะสม การละเมิดสิทธิผู้อื่น ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถแก้ไขได้

ด้วยการปลูกฝังจริยธรรม และจรรยาบรรณแก่คนทำสื่ออย่างต่อเนื่อง เช่น มีโรงเรียนอบรม ขณะเดียวกันสถาบันการศึกษา ควรมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมอย่างเข้มข้น เป็นต้น

เรื่องการกำกับดูแลสื่อมวลชนนั้นมี 4 แนวทาง คือ (1) ควบคุมตนเอง (2) ควบคุมโดยองค์กรอิสระ (3) ควบคุมโดยภาคประชาชน (4) ควบคุมโดยรัฐ สำหรับสื่อมวลชนที่ควรสนใจเป็นพิเศษ คือ สื่อโทรทัศน์ เช่น เนื้อหาโฆษณาแฝง ข้อความสั้น (SMS) ที่ส่งเข้ามาในรายการต่างๆ และผู้ปฏิบัติงานสื่อเอง ควรถูกตรวจสอบได้ ทั้งเรื่องการเงิน เรื่องส่วนตัว เป็นต้น

(ข) ปฏิรูปสื่อชุมชน สื่อท้องถิ่น

สื่อชุมชนเกิดขึ้นจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ (1) รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 และ (2) การพัฒนาของเทคโนโลยี ทำให้เกิดสื่อเพื่อชุมชนขึ้นมามากมาย บ้างก็ดำเนินไปตามปรัชญาของสื่อชุมชน แต่ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและธุรกิจ รากเหง้าของปัญหานี้อยู่ที่การบริหารจัดการ ซึ่งขาดเจ้าภาพที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนมารับผิดชอบ ตั้งแต่ใบอนุญาตการดำเนินงาน การตรวจสอบการทำงาน ฯลฯ สื่อชุมชนจึงบิดเบือนไปจากเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

ปัญหาของสื่อชุมชนในระดับปฏิบัติงานยังมีอยู่บ้าง เช่น การนำเสนอข่าวสารมิได้เน้นไปที่ข่าวสารในการพัฒนาชุมชน แต่กลับเสนอข่าวสารที่นำไปสู่ความขัดแย้ง เป็นต้น ในด้านจริยธรรม จรรยาบรรณก็ยังไม่ชัดเจน ขาดความเป็นมืออาชีพ เพราะความรู้ความเข้าใจในการทำงานข่าวยังไม่เพียงพอ แต่อย่างไรก็ตาม รัฐไม่ควรใช้อำนาจไปปิดสื่อชุมชน เพราะจะนำไปสู่ความขัดแย้งที่ร้ายลึกและขยายวงออกไป

สำหรับการควบคุม ตรวจสอบมีการเสนอไว้ 4 แนวทาง (1) เน้นการควบคุมตนเอง โดยภาคประชาชน และภายในชุมชน (2) การควบคุมโดยองค์กรอิสระ (3) ควบคุมโดยภาครัฐ (4) โดยประสานความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ซึ่งแนวทางที่ 4 น่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด

(ค) ปฏิรูปสื่อใหม่ เครือข่ายสังคมออนไลน์

สื่อเว็บไซต์ เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นผลจากการพัฒนาเทคโนโลยีโดยตรง ในแง่ของเสรีภาพนั้น สื่อประเภทนี้มีเสรีภาพสูงและยากแก่การปิดกั้น กระบวนการทำงานข่าวมีความง่าย สะดวก และรวดเร็วขึ้น การนำเสนอข่าวสารมีทั้งสร้างสรรค์ และทำลาย ผู้ใช้จึงต้องมีสติอย่างยิ่งในการเลือกรับข่าวสาร

เนื่องจากอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่มีเสรีภาพมาก เมื่อเทียบกับสื่ออื่นๆ ดังนั้นจรรยาบรรณ และจริยธรรม คุณธรรมในการใช้งาน จึงจำเป็นสำหรับการกำกับผู้ใช้ สื่อ สิ่งเหล่านี้จะต้องได้รับการปลูกฝังแก่ผู้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตทุกเพศ ทุกวัยอย่างกว้างขวาง โดยมีหน่วยงานหรือองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบ ขับเคลื่อนภารกิจดังกล่าวอย่างจริงจัง ตลอดจนโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ควรแทรกเรื่องจริยธรรมในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการเรียนการสอน รวมไปถึงสถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว โดยพ่อแม่ ผู้ปกครองก็ควรปลูกฝังให้เยาวชนใช้สื่ออย่างมีคุณธรรมด้วย

เรื่องการควบคุม กำกับดูแลสื่ออินเทอร์เน็ตนั้น สิ่งที่ไม่ควรทำอย่างยิ่ง คือการปิดเว็บไซต์ หากมีการควบคุมก็ควรทำ 2 ส่วน คือ (1) ผู้ให้บริการเว็บไซต์ต่างๆ (2) ผู้ใช้บริการ แต่วิธีที่ดีที่สุด ควรเริ่มจากการให้ความรู้ ความเข้าใจ และให้ใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมีคุณธรรมและสร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

(1) สื่อมวลชน – หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ ควรทบทวนหลักการที่มีอยู่แล้ว โดยปรับปรุงให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป เพื่อให้สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง บังเกิดผลอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย นอกจากนี้ ควรมีการเปิดเวทีอภิปราย โดยมีนักวิชาการ นักวิชาชีพสื่อเจ้าของ องค์กรสื่อ ภาคประชาชน องค์กรอิสระต่างๆ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ ร่วมกันกำหนดแนวทางและ นโยบายในการคุ้มครอง สวัสดิภาพของคนที่ทำงานสื่อในพื้นที่เสี่ยงภัยอย่างเป็นรูปธรรม

(2) สื่อชุมชน – วิทยุชุมชน เคเบิลทีวี โทรทัศน์ดาวเทียม ในระดับนโยบายต้องเริ่มจากการมีเจ้าภาพรับผิดชอบอย่างชัดเจนก่อน เมื่อมีเจ้าภาพแล้ว หลักในการปฏิบัติงานต้องถูกร่างและกำหนดขึ้นมา โดยการเปิดเวทีอภิปรายจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น นักวิชาการ นักวิชาชีพสื่อ องค์กรอิสระ เป็นต้น โดยให้สัดส่วนกับชุมชนมากเป็นพิเศษ เพราะเป็นสื่อเพื่อกิจกรรมของชุมชน โดยหลักการดังกล่าว ต้องบังคับใช้ในทางปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องอิงกับปรัชญาของสื่อเพื่อชุมชน ตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้

(3) สื่อใหม่ – อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ โทรศัพท์มือถือ และเครือข่ายสังคมออนไลน์ ในระดับนโยบายควรมีหน่วยงาน หรือองค์กรที่มีความเป็นกลางเข้ามาเป็นเจ้าภาพ ในการขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น กสทช. เป็นต้น นอกจากนี้ ควรกำหนดหลักจริยธรรมในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต โดยบังคับใช้ได้จริงอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ต้องร่วมมือช่วยกันส่งเสริม

รายการอ้างอิง

McQuail, D. (1987). **Mass Communication Theory: An Introduction**. CA: SAGE Publications.

พริระ จิรโสภณ. (2548). **ปรัชญานิเทศศาสตร์ และทฤษฎีการสื่อสาร** หน่วยที่ 8-15. กรุงเทพฯ : สุโขทัยธรรมมาธิราช.



Faculty of
Communication Arts
CHULALONGKORN UNIVERSITY